Владислав Яшин

ІСТОРІЯ ВБИВСТВА МИКОЛИ ІІ – ОСТАННЬОГО МОНАРХА РОСІЇ

Микола ІІ Романов – останній російський імператор, старший син Олександра ІІІ та Марії Федорівни. Після сходження на трон продовжував реакційну внутрішню і зовнішню політику свого батька імператора – Олександра ІІІ, спрямовану на зміцнення самодержавства, посилення жорстоких репресій щодо національно-визвольного руху поневолених народів імперії та розширення колоніальних володінь.

Актуальність дослідження цієї теми полягає в тому, що вона досі є не досить вивченою, її основні події, свідків яких було небагато, назавжди загубилися в глибині історії. Багато архівних матеріалів щодо цієї події не збереглися, а багато досі знаходяться під грифом «СЕКРЕТНО». Важливим є політичний фактор, оскільки радянська влада не бажала розголошувати подробиць цього злочину, щоб не втратити свій авторитет в державі та на міжнародній арені. Таємниця подій 1918 р. досі має кілька основних припущень щодо розвитку тодішніх подій, кожне з яких підтверджується певними фактами, проте фактично до нашого часу ця сфера дослідження не доведена до логічного історичного завершення.

Уже під час Лютневої революції виконавчий комітет Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів 3 березня 1917 р. бере постанову про арешт «династії Романових», включаючи як Миколу ІІ, так і великого князя Михайла Олександровича, на користь якого він відрікся від престолу. У разі відмови Тимчасового уряду від арешту, Рада мала намір провести його самостійно.

Питання про подальшу долю царя викликав конфлікт між думськими лідерами і виконавчим комітетом Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів. Депутати Держдуми спочатку заарештовувати Миколу ІІ не збиралися. Коли депутати А. І. Гучков та В. В. Шульгін повідомили про свою передбачувану поїздку до царя 2 березня 1917 р. з метою схилити його до зречення, Рада зажадала відправити разом з ними свого представника і батальйон солдатів, так що А. Гучков і В. Шульгін поїхали до царя (при цьому питання про те, чи було в курсі їх планів керівництво Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів, до сих пір викликає питання істориків.

Відразу після зречення Тимчасовий уряд починає опрацьовувати плани від’їзду Миколи ІІ за кордон, імовірно в Англію через Мурманськ. 6 березня міністр закордонних справ Тимчасового уряду Павло Мілюков робить запит британському уряду через посла в Петрограді Джорджа Б’юкенена про можливість такого від’їзду. Однак, під тиском

Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів, Тимчасовий уряд вже 7 березня бере постанову про арешт імператора Миколи II з дружиною. 8 березня генерал Михайло Алексєєв повідомляє царю, що він «може вважати себе як би заарештованим». 9 березня Микола прибуває в Царське Село, де фактично потрапляє під домашній арешт разом з сім'єю. Імператрицю незадовго до цього заарештовує особисто командувач військами Петроградського військового округу генерал Лавр Корнілов.

Скинутий з трону імператор знаходився в Царському Селі аж до липня 1917 р., після чого був переправлений до Тобольська. Вивчення його щоденників показує, що цар цікавився поточними політичними подіями, зокрема, червневим наступом, відновленням смертної кари, проте в цілому був більше поглинений сімейними справами.

14 серпня 1917 р. Микола виїжджає з Царського Села в Тобольськ. Перед від'їздом царя відвідує О. Керенський, який на короткий час привозить великого князя Михайла Олександровича. Романовим дозволено взяти необхідні меблі та особисті речі. Свиті дозволено добровільно вирішувати, чи вирушати з царем в Тобольськ [1, с. 45].

Історик А. Н. Боханов пише, що існує безліч гіпотез того, чому царя разом з сім'єю перевезли з Тобольська в Єкатеринбург. В той же час, А. Н. Боханов вважає встановленим фактом те, що переїзд в Єкатеринбург випливав з прагнення більшовиків посилити режим і підготуватися до ліквідації царя і його сім'ї.

1 квітня ВЦВК прийняв рішення перевести царську сім'ю в Москву. Категорично заперечувала проти цього рішення влада Уралу, яка запропонувала перевести її в Єкатеринбург. Можливо, в результаті протистояння Москви і Уралу, з'явилося нове рішення ВЦВК від 6 квітня 1918 р., за яким всі заарештовані прямували на Урал. В кінцевому підсумку рішення ВЦВК звелися до розпоряджень про підготовку відкритого судового процесу над Миколою II і про переміщення царської сім'ї в Єкатеринбург.

Розстріл царської сім'ї був здійснений в напівпідвальному приміщенні будинку Іпатьєва в Єкатеринбурзі в ніч з 16 на 17 липня 1918 р. на виконання постанови виконкому Уральської обласної Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів, очолюваної більшовиками. Разом з царською сім'єю були розстріляні і члени її свити: доктор Б.С. Боткін, кімнатна дівчина Демидова, слуга Труп і кухар Тихомиров.

Вночі загін латишів, який замінив колишню варту, отримав припис Я. М. Юровського, який пройшов до революції відповідний курс навчання в Німеччині, розстріляти всіх ув'язнених. Імператор, його дружина, син, дочки і фрейліна були викликані зі спалень під приводом негайної евакуації з Єкатеринбурга. Коли всі вони вийшли до латишів, їм оголосили, що всі негайно будуть розстріляні. Дванадцять револьверів

вистрілили майже одночасно. Залпи слідували один за іншим [4, с. 78–81].

Всі жертви впали. Смерть монарха, його дружини, трьох дітей і лакея Трупа була миттєва. Цесаревич Олексій був при смерті, молодша Велика Княжна була жива. Юровський декількома пострілами свого револьвера добив Цесаревича, кати багнетами прикінчили Анастасію Миколаївну, яка кричала і відбивалася. Коли все стихло, Я. Юровський, П. Войков і двоє латишів оглянули розстріляних, випустивши в деяких з них ще для вірності по кілька куль або протикаючи штиками. П. Войков розповідав, що це була жахлива картина.

Більшість сучасних істориків сходяться на думці, що принципове рішення про розстріл Миколи II було прийнято в Москві (при цьому зазвичай вказують на керівників Радянської Росії Я. М. Свердлова і В. І. Леніна). Однак єдності з питань, чи була дана санкція на розстріл Миколи II без суду (що фактично відбулося), і чи була дана санкція на розстріл всієї родини, серед сучасних істориків немає. 25 липня 1918 р., через вісім днів після розстрілу царської сім'ї, Єкатеринбург зайняли частини Білої армії і загони Чехословацького корпусу. Військовою владою було розпочато пошук зниклої царської сім'ї.

30 липня 1918 р. розпочалося розслідування обставин її загибелі. Для розслідування постановою Єкатеринбурзького окружного суду був призначений слідчий в особливо важливих справах А. П. Намьоткін. 12 серпня розслідування було доручено вести члену Єкатеринбурзького окружного суду І. А. Сергєєву, який оглянув будинок Іпатьєва, в тому числі і напівпідвальну кімнату, де була розстріляна царська родина, зібрав і описав речові докази, знайдені в «Будинку особливого призначення» та на руднику. З серпня 1918 р. до розслідування підключився призначений начальником карного розшуку Єкатеринбурга А. Ф. Кирста [2, с. 256–258].

17 січня 1919 р. для нагляду за розслідуванням справи про вбивство царської сім'ї Верховний правитель Росії адмірал А. В. Колчак призначив головнокомандувача Західним фронтом генерал-лейтенанта М. К. Дітеріхса. 26 січня М. Дітеріхс отримав оригінали документів слідства, проведеного Намьоткіним і Сергєєвим. Наказом від 6 лютого 1919 р. розслідування було покладено на слідчого в особливо важливих справах Омського окружного суду М. О. Соколова. Саме завдяки його копіткій роботі стали вперше відомі подробиці розстрілу і поховання царської сім'ї. Розслідування Соколов продовжував навіть в еміграції, аж до своєї раптової смерті.

Обставини загибелі царської сім'ї розслідувалися в рамках кримінальної справи, порушеної 19 серпня 1993 р. за вказівкою Генерального прокурора Російської Федерації. Матеріали урядової Комісії з вивчення питань, пов'язаних з дослідженням і перепохованням останків російського імператора Миколи II і членів його сім'ї, опубліковані.

Криміналіст Сергій Нікітін в 1994 р. виконав реконструкцію образу володарів знайдених черепів за методом Герасимова.

Серед юристів також немає єдності з приводу того, чи був розстріл санкціонований вищим радянським керівництвом. Якщо експерт-криміналіст Ю. Жук вважає, що не підлягає сумніву факт про те, що виконком Уральської обласної Ради діяв відповідно до інструкцій, то старший слідчий в особливо важливих справах СКП Російської Федерації В. М. Соловйов, який з 1993 р. проводив розслідування обставин вбивства царської сім'ї, в своїх інтерв'ю стверджував, що розстріл Миколи II і його сім'ї проводився без санкції В. Леніна і Я. Свердлова.

Оскільки до рішення Президії Верховного суду Росії від 1 жовтня 2008 р. вважалося, що Уральська облрада не була судовим або іншим органом, який мав повноваження виносити вирок. Описувані події довгий час розглядалися з юридичної точки зору не як політичні репресії, а як вбивство, що перешкоджало посмертній реабілітації Миколи II і його сім´ї.

Останки п'яти членів імператорської сім'ї, а також їх слуг, були знайдені в липні 1991 р. неподалік від Єкатеринбурга під насипом Старої Коптяківської дороги. В ході слідства у кримінальній справі, яке вела Генпрокуратура Росії, останки були ідентифіковані. 17 липня 1998 р., в 80-ту річницю розстрілу, останки членів імператорської сім'ї були поховані в Петропавлівському соборі Санкт-Петербурга. У липні 2007 р. були знайдені останки царевича Олексія і великої княжни Марії.

У вересні 2015 р. Слідчий комітет Росії відновив розслідування за фактом загибелі царської сім'ї. 23 вересня слідчі провели ексгумацію останків Романових, похованих в Петропавлівській фортеці, і вилучили зразки останків Миколи II і Олександри Федорівни.

Таким чином, з горизонту історії видно, що для більшовиків Микола II та його сім'ї являли собою нерозв'язну політичну проблему. Прийнявши рішення про вбивство царської сім'ї, більшовики цей «гордіїв вузол» просто розрубали. І тільки коли Романових не стало, зразу почали говорити про цю трагедію так, як нібито їх порятунок теоретично був можливим. Часто висловлювали жаль, що цього не сталося, і намагалися якимось чином шукати винних.

Розстріл без суду і слідства царя, його дружини, дітей, у тому числі неповнолітніх, став ще одним кроком на шляху беззаконня, нехтування людським життям, терору. За допомогою насильства стали вирішуватися багато проблем радянської держави. Розв'язавши політичний терор більшовики самі часто ставали його жертвами.

Поховання останнього російського імператора через вісімдесят років після розстрілу царської сім'ї є ще одним показником суперечливості та непередбачуваності російської державної політики та історії.

Список використаних джерел

1. Алексеев В. В. Гибель царской семьи: мифы и реальность: (Новые документы о трагедии на Урале) / Алексеев В. В. – Екатеринбург, 1993. – 282 с.
2. Дитерихс М. К. Убийство царской семьи и членов дома Романовых на Урале / Дитерихс М. К. – М.: Вече, 2007. – 512 с.
3. Державний архів Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Ф. 601. – Оп. 2. – Спр. 27. – Арк. 1, 8–9, 10–13. – Режим доступу: http://statearchive.ru/aboutpr.html
4. Мельгунов С. П. Доля імператора Миколи II після зречення / Мельгунов С. П. – Москва, 2005. –122 с.